

Baross tér 1919 Máj. 1.

Baty A.

A Baross térben fölé emelt piramis

HAHNER PÉTER

PROLETÁRDIKTATÚRA VAGY KOMMUNISTA DIKTATÚRA?

Sok történelmi szakkifejezés pontossága vitatható. Ugyan mihez képest van „középen” a középkor? Vagy miért nevezzük a képviselő-testület nélküli, de valójában korlátozott monarchiát abszolút monarchiának? Mégis használjuk ezeket a kifejezéseket, mert közmegegyezés alakult ki arról, hogy mire utalnak, és nem sikerült jobbakat találni helyettük.

A „proletárdiktatúra” elnevezés azonban kifejezetten megtévesztő. Amit sugall – a nagyipari dolgozók által irányított vagy gyakorolt, korlátozás nélküli hatalom –, annak nincs sok köze ahhoz a politikai rendszerhez, amelyet e névvel illetnek: a hivatásos kommunista politikusok szűk csoportjának centralizált teljhatalmához. Vajon hogyan alakult ki ez a megtévesztő, sőt hazug elnevezés, és miért használjuk mindmáig?

Éljen a proletárdiktatúra. Baky Albert akvarellje az 1919. május 1-jére a Keleti pályaudvar előtti Baross-szobor fölé emelt piramisról.

David Armitage (1965–) amerikai történész arra hívta fel a figyelmünket *Civil Wars (Polgárháborúk, 2017)* című könyvében, hogy a forradalmak tulajdonképpen a polgárháborúk „alfajai”, sajátos változatai. A 18. században a felvilágosodás hatására elterjedt az a meggyőződés, hogy az emberiség távolról sem hanyatlík, ahogy a középkorban hitték, hanem a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális fejlődés útján halad. A század végére egyesek abban is hinni kezdtek, hogy bizonyos erőszakos akciók felgyorsíthatják ezt a haladást. Az efféle, nem államok közötti, hanem államokon belüli küzdelmeket korábban polgárháborúknak nevezték – csakhogy ezeket másfél ezer éve, a Római Birodalom óta minden történész és politikus céltalan és véres testvérharcoknak tekintette. Ezért akik hinni kezdtek abban, hogy e harcok a haladást is szolgálhatják, megpróbálták új névvel megkülönböztetni az új küzdelmeket a régi polgárháborúktól.

A FORRADALOM KÉT FAJTÁJA

Egyre gyakrabban használták a latin *revolutio* szót, amely a 17. században még körforgást, visszafordulást, egy korábbi állapothoz való visszatérést jelentett. A 18. század végére azonban teljesen megváltozott a jelentése. 1775-ben az amerikaiak még polgárháborúnak nevezték a kirobbanó függetlenségi háborút, majd hamarosan áttértek a *revolutio*, vagyis a forradalom szó használatára. Az 1789-es év fordulatait a francia régi rend védelmezői lázadásnak nevezték, az átalakulás hívei azonban a forradalom szót használták, amely számukra immár radikális szakítást jelentett, szándékos politikai aktust, egy egész nép művét, dinamikus konfliktust a jó és a rossz, a haladás és a reakció között.

1861-ben az Egyesült Államok déli tagállamainak vezetői forradalomnak nevezték az unióból való kilépésüket. Abraham Lincoln azonban kijelentette, hogy forradalomra csak erkölcsileg igazolható cél érdekében kerülhet sor,

a déliek tehát nem forradalmat, hanem polgárháborút robbantottak ki. A 20. században pedig aki dicsőíteni akart egy erőszakos belpolitikai akciót, forradalomnak nevezte, aki elítélte, polgárháborúnak, puccsnak vagy egyenesen ellenforradalomnak bélyegezte.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy fel kell hagynunk a forradalom szó használatával, bár tagadhatatlan, hogy jelentése egyre tágult. A 19. században megjelent az „ipari forradalom” szakkifejezés, a 20. században pedig minden nagy jelentőségű, akár lassabban és erőszak nélkül lezajló gazdasági, társadalmi vagy kulturális átala-

kulást forradalomnak neveztek. Szűkebb, politikai értelemben azonban a viszonylag gyorsan és erőszakosan lezajló, jelentős változást hozó, népi közreműködéssel végrehajtott hatalomváltást nevezzük forradalomnak. A polgárháborúval való szoros kapcsolata távolról sem merült feledésbe: Lenin arra ösztökélte a munkásokat, változtassák polgárháborúvá az első világháborút.

Roger Scruton (1944–) brit filozófus elgondolkodtató véleményét tett közzé: „Legalább kétféle forradalom van, s amikor bálványozni kezdjük e szót, fontos feltenni a kérdést, hogy melyikre gondolunk. Az egyik példája az angol, 1688-as dicsőséges forradalom és az 1783-as amerikai forradalom, melyekben egy alapvetően törvénytisztelő nép megkísérli meghatározni és megvédelmezni jogait a bitorlással szemben. A másik példája az 1789-es francia forradalom és az 1917-es orosz forradalom, mely-

„A FORRADALOM A DEMOKRATIKUS JELLEGŰ ELJÁRÁSOK KUDARCÁT JELENTI. A FORRADALOM ÉS A DEMOKRÁCIA EGYMÁSSAL ELLENTÉTES FOGALMAK.” (RAYMOND ARON)

Pierre Demachy kortárs festménye a francia királyság megdöntésének első évfordulóján, 1793. augusztus 10-én rendezett ünnepséget mutatja be. A forradalmárok elégetik a monarchia jelképeit a párizsi Concorde téren. A jobb jövőbe vetett reményt madarak szabadon engedésével jelzik. Több forradalomban is sor került hasonló rendezvényekre, amelyek a múlttal való radikális szakítást hangsúlyozták, s ezek során jelentős műkincsek is elpusztultak.

ben egy elit elragadja a hatalmat egy másiktól, majd a terror uralmával szilárdítja meg helyzetét. E két jelenség között hatalmas a különbség, és nagy jelentőségű a számunkra... (Times Literary Supplement, 2012. augusztus 31. 8. o.) Mind az 1848-as, mind az 1956-os magyar forradalom az első kategóriába tartozik. Akár szabadságharcnak is nevezhetnénk mindkettőt – hiszen ne feledjük, hogy Kossuth Lajos nem forradalomnak, hanem törvényes átalakulásnak, majd ezen átalakulás eredményeit védő, szintén törvényes önvédelmi harcnak tekintette 1848 magyarországi eseményeit. (Lásd erről Hermann Róbert cikkét a Rubicon 2017/10. számában!)

A Scruton által emlegetett kétféle forradalom között vannak hasonlóságok, ugyanakkor a különbség is szembeötlő. Az első típusba tartozó események (a két magyar forradalom, az

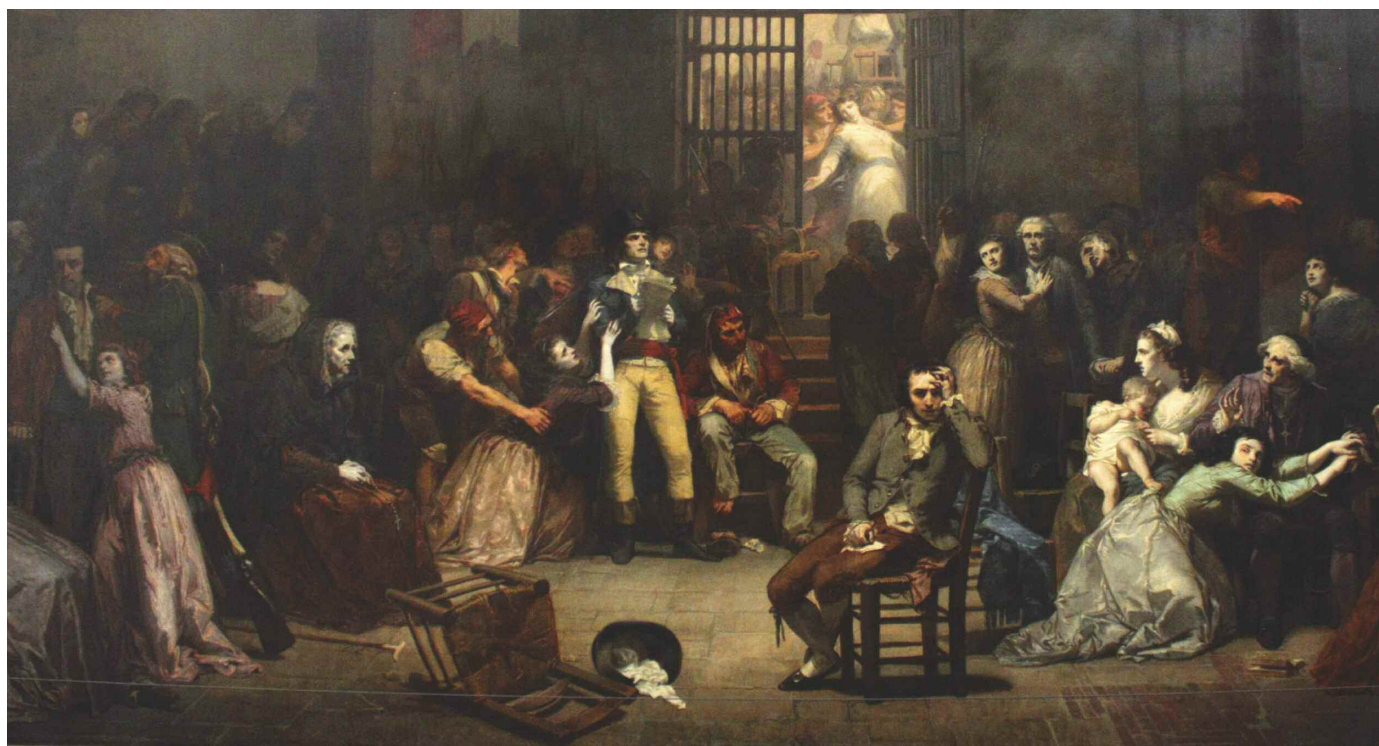
amerikai függetlenségi háború, az itáliai egységmozgalmak) viszonylag gyorsan megvalósítható célokat tűztek ki maguk elé: a függetlenség megvédelmezését, egy külső hatalom befolyásának felszámolását vagy a nemzeti egység létrehozását. Ezeket a célokat széles körű társadalmi összefogással és az erőszak tartósabb alkalmazása nélkül is el lehet érni, a forradalmakat pedig viszonylag rövid időn belül le lehetett (volna) zárni egy új alkotmány bevezetésével. Vagyis terrorra és diktátorokra nem volt szükség.

A második típusba tartozó forradalmakat (az 1640-es angol, az 1789-es franciát vagy a 20. századi orosz és kínait) a hagyományos hatalom meggyengülése robbantotta ki, s a hatalmat megszerezni kívánó csoportok gyorsan eljutottak a polgárháborúig. A forradalmárok meg voltak győződve arról, hogy a társadalom többsége érdekében lépnek fel. Csakhogy az évszázadok során kifinomodott és humanizálódott társadalmi kapcsolatokat a forradalmak felszámolták, az állam hatalmát pedig megerősítették. Raymond Aron (1905–1983) *Az értelmiség ópiuma* című könyvében e „második típusú” forradalmakra gondolt, amikor megfogalmazta, hogy „minden felszabadítás magában hordja egy új formájú szolgaság veszélyét. [...] Egy forradalmi hatalom a meghatározásánál fogva zsarnoki hatalom [...] A hatalomnak az erőszak révén történő megszer-

zése és gyakorlása olyan konfliktusokat feltételez, amelyek feloldhatatlanok tárgyalások és kompromisszumok segítségével, más szóval a forradalom a demokratikus jellegű eljárások kudarcát jelenti. A forradalom és a demokrácia egymással ellentétes fogalmak.”

Amikor a néptömegek elfordultak a forradalmi kormányzatoktól, a forradalmárok csak azzal igazolhatták a hatalomhoz való ragaszkodásukat, hogy kijelentették: jobban tudják, mi a nép igazi érdeke, mint maga a nép. Ráadásul – ahogy Albert Camus (1913–1960) megfogalmazta *A lázadó ember* című könyvében – „a forradalmi kormányok legtöbbször arra kényszerülnek, hogy háborús kormányok legyenek. Minél szélesebb a forradalom, annál nagyobb az általa feltételezett háború tétje”. Háború vagy polgárháború esetén viszont már az ókori rómaiak is diktátort vá-

Charles Müller 19. századi festménye a francia forradalmi terror utolsó áldozatainak emlékét idézi fel. A hivatalnok éppen felolvassa a börtönben a kivégzendők listáját. A kép közepén André Chénier, a kor legnagyobb költője ül, akit Robespierre megbuktatásának napján fejeztek le. 1794. július 27-én a terror ideológiáját már vád alá helyezték, de a gépezet működött tovább. A későbbi forradalmak terroristái szívesen hivatkoztak a nagy francia forradalom példájára.

„AZ A KÉRDÉS, HOGY MI JÓ A NÉPNEK, NEM AZ, HOGY MI TETSZIK NEKI!” (OLIVER CROMWELL)

lasztottak a hatékonyabb hadviselés érdekében. Az újkori forradalmak diktátorai közül azonban csak kevesen tértek vissza „az eke szarva mellé”, mint a római Cincinnatus, s inkább utópisztikus, megvalósíthatatlan célok kitűzésével, az emberi természet megváltoztatásának programjával tartósították hatalmukat. Az ilyen forradalmakat meg lehetőségen nehéz volt befejezni vagy lezárni, s a történészek máig vitatkoznak azon, hogy mikor is értek véget.

A DIKTATÚRA DICSSŐITŐI

Bár a 17. századi angol radikálisok vallási kategóriákban gondolkodtak, ők is egy fényesebb jövő ígérétevel, egy jobb, elmélyültebben vallásos társadalom megalapításával igazolták hatalmuk fenntartását. Ezért könnyen túltették magukat azon a tényen, hogy I. Károly király vád alá helyezését a parlament alsóházának együtöde sem fogadta el, s a főtörvényszék tagjainak a fele sem írta alá a halálos ítéletét. John Milton kijelentette, hogy *„jobb, ha egy kisebbség kényszeríti a többséget a szabadságra, mint ha a többség a kisebbséget arra, hogy rabszolgatársa legyen!”* Oliver Cromwell megállapította: *„az a kérdés, hogy mi jó a népnek, nem az, hogy mi tetszik neki!”* Néha ő is a forradalmak legtávolabbi és legreménytelenebb céljáról, az egész emberiség megújulásáról álmodozott: *„Bár az Úr egész népe prófétákból állana! – írta egyik levelében. – Kívánnám, hogy mindenki alkalmas lenne az elhívásra és az elhívásra.”* Újra és újra megkísérelte helyreállítani a képviseleti rendszert, de végül saját kiválasztottsága tudatával nyugtatta meg lelkiismeretét, és haláláig katonai diktatúrával kormányozta az országot. A későbbi századok forradalmárai ugyanígy a nép éretlenségével, megújításának szükségességével és önmaguk elhivatottságával fogják indokolni diktatúrájukat.

Cromwell kormányzata távolról sem számított követendő példának a 18. században. Az angol forradalmat a franciák többsége véres polgárháborúnak tartotta, Cromwellt pedig zsarnok bitorlónak. A felvilágosodás filozófusai ismerték az ókori rómaiak által alkalmazott ideiglenes diktatúrát, tisztában voltak előnyeivel és hátrányaival, de

abban reménykedtek, hogy a társadalom megújítása békés eszközökkel is megvalósítható. Még az utókor által kifejezetten radikálisnak tekintett Jean-Jacques Rousseau is így vélekedett az európai „örökbéke” tervezetéről: *„Elégdjünk meg azzal, hogy rajongunk egy ilyen szép tervért, és vigasztaljuk magunkat azzal, hogy úgysem lehet megvalósítani. Ezt ugyanis csak erőszakos és embertelen eszközökkel tehetnénk meg. Föderatív szövetségeket csak forradalmakkal lehet létrehozni, és ilyen alapon [...] talán egyetlen csapásra több rossz származik belőle, mint amennyit évszázadok magukkal hozhatnak.”*

1789-ben a francia politikusok mindössze reformokat akartak – mégis gyorsan eljutottak odáig, hogy gyökeresen felszámolják országuk társadalmi-politikai rendjét, és egészen új eszmék alapján alakítsák át intézményeit. A Rousseau által emlegetett *„erőszakos és embertelen eszközök”,* vagyis a diktatúra bevezetését elsőként Jean-Paul Marat újságíró javasolta 1791 júniusában, a királyi család szökési kísérlete idején: *„Egy, csupán egy módon emelkedhetek fel a mélységből, ahová becsutellen vezetőitek miatt zuhantatok: válasszatok haladéktalanul katonai tribunt, teljhatalmú diktátort, hogy lesújhassatok a közismert árulókra. [...] Válasszatok meg azt a polgárt, akit eddig a legtájékozottabbnak, leglelkesebbnek és legmegbízhatóbbnak találtok! Esküdjetek meg, hogy tűzön-vízen át követitek [...] Tribunt, katonai tribunt, vagy menthetetlenül elvesztetek!”* Lapja egyik későbbi számában azt is elárulta, mire gondol: *„Én a nép egyik barátját kívánom nekik!”* Mivel lapjának címe *A nép barátja (L'Ami du Peuple)* volt, s magát Marat-t is így emlegették, aligha volt kétséges, kit tart legalkalmasabbnak e szerepre.

A diktatúrát és terrort végül a Nemzeti Konvent vezette be fokozatosan 1793 nyarán és őszén. A háborús és polgárháborús válság, valamint a népi követelések miatt rendkívüli hatalommal ruházta fel Közléti Bizottságát. A sajátos forradalmi gondolkodásmód is hozzájárult ahhoz, hogy a képviselők diktatúrával próbálják elejét venni a külső és belső ellenforradalom győzelmének: a nemzeti szuverenitást ugyanolyan egységesnek képzelték el, mint

korábban a királyi szuverenitást, ezért aki nem azonosult a Konvent által képviselt nemzeti akarattal, azt a haza ellenségének nyilvánították. Mindazonáltal tisztában voltak azzal, hogy csak egy kisebbséget képviselnek: a Nemzeti Konventet a szavazójoggal rendelkezők 18%-a választotta meg.

Tényleges társadalmi támogatás hiányában hogyan képviselheti egy kormány az egységes nemzeti szuverenitást? Louis Antoine de Saint-Just, a Közléti Bizottság tagja ezt az ellentmondást azzal a kijelentéssel oldotta fel, hogy a forradalom még csak a kormányzatban zajlott le, de nem hatolt be a társadalomba. Kollégája, Maximilien Robespierre egyszerűen azonosította önmagát a néppel: *„Nem vagyok sem a nép hírvivője, sem közvetítője, sem tribunja, sem védelmezője; én maga a nép vagyok!”* Majd megfogalmazta minden utópista forradalmár célját: *„Megfontolva, hogy régi társadalmi rendszerünk gonoszsága milyen mélyre süllyesztette az emberi fajt, meg vagyok győződve egy teljes újjászületés végrehajtásának és, ha szabad így kifejezem magam, egy új nép létrehozásának szükségességéről.”* Számítalan későbbi forradalmár is azzal érvelt a diktatúra fenntartása és a demokrácia bevezetésének elhalasztása mellett, hogy a leghívebb barátait nem támogató, megtévesztett népet át kell nevelni, mielőtt részesíthetnék a politikai hatalomból.

A francia forradalmi diktatúra sikereiről és kudarcairól kétszáz éve tart a történészek vitája. Egyesek szerint megmentette a forradalom eredményeit – mások szerint ártatlan áldoztainak nagy számával szembefordította a társadalom többségét a forradalommal. Akik átéltek a két-háromszázezer áldozatot követelő diktatúrát és a belőle származó polgárháborút, örömmel fogadták annak 1794-es felszámolását. A következő nemzedékek forradalmárai viszont már csak a diktatúra sikereire emlékeztek, nagyszerű, prométheuszi erőfeszítésnek, a szellem és az emberek felszabadítására, a társadalom racionális megszervezésére tett nagyszabású kísérletnek tekintették. Az 1793–94-es francia forradalmi kormányzatot a radikálisok már nem egy konkrét történelmi korszak egyedi körülményeire adott, sajátos válasznak tartották, hanem univerzális megoldásnak valamennyi társadalmi problémára. Vagyis megszülettek a hivatásos forradalmárok, akik készen álltak a dik-

tatúra bevezetésére. Hamarosan azokat is megtalálták, akiknek a nevében gyakorolhatják.

A PROLETARIÁTUS FELFEDEZŐI

A forradalom által keltett társadalmi elvárások hatalmas csalódáshoz vezettek: kiderült, hogy a szegényeknek meg kell elégedniük a jogi egyenlőséggel. Ekkor merült fel a „teljesebb”, „igazi” egyenlőség megvalósításának célja. François-Noël Babeuf (1760–1797) volt az első politikus, aki 1795-től összeesküvést szőtt a magántulajdon felszámolásának programjával. Harcostársával, Philippe Buonarrotival együtt gyakran használták az „osztályharc” és a „proletariátus” kifejezéseket, s ezzel megalapozták későbbi elterjedésüket. Az osztályharcot még afféle örök, abszolút és morális küzdelemnek tekintették. A „proletár” szó valószínűleg a latin elnevezések népszerűsége miatt terjedt el (akár a „plebejus”), és nem azért,

mert egy új társadalmi osztályt kívántak megjelölni vele. Jelentése egyelőre azonos volt a „nép”, a „szegények” vagy a „sans-culotte-ok” jelentésével.

Az *Egyenlők kiáltványában* Babeufék bejelentették, hogy „a francia forradalom csak előfutára egy [...] sokkal nagyobb szabású forradalomnak, mely az utolsó is lesz.” Tisztában voltak azzal, hogy a nép nem támogatja őket, kommunista terveiket ezért el is hallgatták követőik többsége elől. Hivatásos forradalmárok kis csoportjával, puccsszerűen kívánták megszerezni a hatalmat – a nép nevében és a nép érdekében. Babeuf 1796-ban csak három hónapra akart diktatúrát bevezetni, Buonarroti, Robespierre tisztelője azonban minden bizonnyal hosszabb időt kívánt a nép átnevelésére fordítani, mert így fogalmazott: „Az erkölcsök reformjának meg kell előznie a szabadság élvezetét. [...] Mielőtt a népnek juttatják a főhatalom gyakorlását, általánossá kell tenni az erény szeretetét, önzetlenséggel és szerénységgel kell helyettesíteni a kapzsiságot, hiúságot és nagyravá-

gyást.” A mozgalmat 1796-ban felszámolták, két vezetőjét kivégezték, de Buonarrotinak könyvében (*Összeesküvés az egyenlőségért*) sikerült átörökítenie eszméiket az utókorra.

A forradalmárok következő nemzedékének körében olyannyira népszerűvé vált a „proletár” név, hogy Louis-Auguste Blanqui (1905–1881), a század

A klasszicista hatásokat mutató festmény a francia forradalom szörnyűségeit idézi fel allegorikus formában. A nép lámpavasra akasztja, lefejezi és rangjelzéseitől is megfosztja nemesi áldozatait. Az öldöklés felett egy angyal egyik kezében a szabadságot jelképező vörös sapkát tartja, a másikban lefelé fordítja fákláját a halál szimbólumaként. A festmény a francia forradalmi terrort véres népítéletek sorozataként mutatja be. Több forradalomban is sor került ilyesmire, de a felülről irányított, államilag megszervezett terror sokkal több áldozatot szedett a spontán népi erőszak megnyilvánulásainál.

„MEG VAGYOK GYŐZŐDVE EGY TELJES ÚJJÁSZÜLETÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK ÉS, HA SZABAD ÍGY KIFEJEZEM MAGAM, EGY ÚJ NÉP LÉTREHOZÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL.” (MAXIMILIEN ROBESPIERRE)

egyik leghíresebb összeesküvéje 1832 januárjában a bíróság előtt is proletárnak vallotta magát: „Ez harmincmillió francia foglalkozása, akik kezük munkájából élnek, és akiket megfosztottak politikai jogaiktól.” Ő sem a nagyipar munkásaira utalt ezzel a névvel, hanem a társadalom szegényebb tagjaira. Maga Blanqui azonban nem a „keze munkájából” élt, hanem anyja és testvérei támogatásából.

Mint a többi, népi támogatásban nem részesülő forradalmár, Blanqui is hivatásos forradalmárok kis csoportjának felkelésével próbálta megszerezni a hatalmat. Tervei szerint a győzelem után forradalmi diktatúrát kell létrehozni, amely megadóztatja a gazdagokat, és segíti a szegényeket. 1837-ben megalapította az Évszakok Társaságát, s a tagfelvétel során mindenkinek feltekett egy kérdést: „Közvetlenül a forradalom után képes lesz-e majd a nép önmagát kormányozni?” Erre ezt a választ kellett adni: „Mivel a társadalom állapota rothadt, ahhoz, hogy egészséges állapotba kerüljön, erős gyógyszerek kellenek; a népnek, bizonyos ideig, forradalmi hatalomra lesz szüksége.”

Blanqui mind az 1848-as forradalom győzelme, mind a második császárság 1870-es bukása után a választások elhalasztását követelte. „A népnek nincs tudása; ezt meg kell szereznie. Ehhez nem elég egy nap vagy egy hónap. Mi-

vel ötven éve csak az ellenforradalomnak volt joga hallatni a hangját, túl nagy adomány lenne, ha a nép, aki csak a pódium felére tart igényt, s nem fogja be ellenfele száját sem, kapna talán egy év szabadságot?” Vagyis számára a választások elhalasztása volt a szabadság biztosítéka. Vajon hány tényleges proletár vett részt mozgalmában? Csak annyi bizonyos, hogy az 1866 novemberében letartóztatott negyvenegy blanquista összeesküvő közül tizenhat volt kétkezi munkás. Blanquit ez nem zavarta, egyik levelében így fogalmazott: „Hálistennek sok polgár csatlakozott a proletár táborhoz. Ők alkotják ennek fő – vagy legalábbis legkitartóbb erejét. Olyan félvilágosult csoportot képviselnek, amelyet sajnos a nép maga még nem képes létrehozni. A polgári osztály tagjai emelték föl elsőként a proletariátus lobogóját, ők alakították ki az egyenlőség doktrínáit, ők terjesztik, támogatják és állítják helyre azokat a bukás után. Mindenhol a polgár vezet harcba a népet a polgárság ellen.”

MARX ÉS ENGELS NÉZETEI

A 19. század közepére tehát számtalan radikális elfogadta, hogy a forradalom győzelme után ideiglenes diktatúrát kell bevezetni, s egyre többen nevezték proletariátusnak a dolgozó, nincstelen

tömegeket. Vajon ki kapcsolta össze elsőként a két szót? Karl Marx (1818–1883) és Friedrich Engels (1820–1895) *A Kommunista Párt kiáltványa* című, 1848-as röpiratukban már a nagyipar dolgozóit nevezték proletároknak, akik termelőeszköz híján csak a munkaerejüket bocsáthatják áruba. A proletariátust, afféle kollektív megváltóként, egyetemes küldetéssel ruházták fel: saját kizsákmányolása felszámolásával a proletariátus fog majd megszüntetni minden kizsákmányolást. Ennek feltételét, a magántulajdon megszüntetését azonban a kiáltvány szerint sem lehet békés eszközökkel megvalósítani. „A munkásforradalom első lépése az – olvashatjuk a második fejezet végén –, hogy a proletariátust uralgó osztály emeli, a demokráciát kivívja.” E demokrácia első lépései azonban meglehetősen diktatórikusak lesznek, mert néhány sorral lejjebb ezt olvashatjuk: „Ez, természetesen, egyelőre úgy történhetik csak meg, hogy a proletariátus zsarnokian beleavatkozik a tulajdonjogokba és a polgári termelőviszonyokba...”

Ha a proletárdiktatúra név nem is született még meg, lényegét, a proletariátus érdekében működő „zsarnoki” hatalom létrehozásának célját a kiáltvány szerzői elég nyíltan megfogalmazták. Természetesen azt is hangsúlyozták, mint oly sok későbbi követőjük, hogy a proletármozgalom a lényegét tekintve demokratikus, hiszen „a rengeteg többség önálló mozgalma a rengeteg többség érdekében”. A kiáltvány utolsó mondatai pedig azt hirdetik, hogy a kommunisták céljai „csakis minden eddigi társadalmi rend erőszakos

AZ ÉRTELMISÉG ÓPIUMA

A 20. század legfontosabb könyveinek listájáról nem hiányozhat Raymond Aron kötetete, amely 1955-ben jelent meg *Az értelmiség ópiuma* címmel. A francia filozófus arra kereste a választ, hogy miért bírálja oly könyörtelenül az értelmiség a demokráciák legkisebb hibáit is, amikor oly elnéző „a legnagyobb büntetésekként szemben, amennyiben azokat a jó tanok nevében követik el” – a baloldalra, a forradalomra és a proletariátusra hivatkozva. Kijelentette, hogy „az értelmiség misztifikációja, amikor proletárnak neveznek egy olyan rendszert, amelyben a hatalom marxista ideológiára hivatkozik [...] A marxizmus az értelmiség filozófiája, amely elcsábította a proletariátus töredékét,

a kommunizmus pedig ezt a pseudo-tudományt saját céljaira használja fel, a hatalom megszerzésére. Maguk a munkások nem hiszik, hogy ők lennének kiválasztottak az emberiség megváltóinak szerepére. Sokkal inkább vágyódnak a polgársághoz való közleledésre.”

Aron megállapította, hogy a történelmi helyzet ellentmond a marxizmus proféciáinak, és senki sem jelölte ki a nagyon is megosztott, egységes véleménnyel vagy akarattal egyáltalán nem rendelkező munkásosztályt a történelem megváltásának feladatára. A proletariátus dicsőítését a francia elmaradottság bizonyítékának nevezte, s megállapította, hogy a munkások

a nagyobb fizetéstől, a szociális törvényektől, a szabad szakszervezeti tevékenységtől és a társadalmi előrelépést biztosító oktatásügy fejlődésétől remélhetik valódi „felszabadulásukat”. A forradalmi erőszakot nem lehet önmagában vett értéknek tekinteni, az ideális társadalmat pedig aligha lehet polgárháborúval létrehozni.

Raymond Aron könyve megjelenése után a *Le Monde*-ban árulónak, a *Nouvelle Critique*-ban renegátnak, a *Les Temps modernes*-ben komédiásnak nevezték. A francia baloldal nem bocsátotta meg a marxista ideológia legszentebb tételeinek mítoszszá nyilvánítását.

felforgatásával érhető el. Reszkessenek az uralkodó osztályok egy kommunista forradalomtól!”

Szerzőink már az első fejezetben közölték, hogy a proletárok küzdelmét nem proletár vezetők is irányíthatják: „Az egész régi társadalmon belül a bomlás folyamata olyan heves, olyan rikító jelleget ölt, hogy az uralkodó osztály kis része elszakad tőle és a forradalmi osztályhoz csatlakozik, ahhoz az osztályhoz, amelynek kezében van a jövő. Amint azelőtt a nemesség egy része átpártolt a burzsoáziához, úgy pártol át most a burzsoázia egy része a proletariátushoz, és pedig különösen a burzsoá ideológusok egy része, akik felküzdöttek magukat az egész történelmi mozgalom elméleti megértéséig.” Ugyan ki mások lehetnek ezek, mint a marxizmus ideológiájának képviselői?

Egyes szakértők szerint Marx barátja, Joseph Weydemeyer (1818–1866) alkotta meg a proletárdiktatúra kifejezést, amikor 1852-ben *A proletariátus diktatúrája* címmel publikált egy cikket az Egyesült Államokban megjelenő, német nyelvű *Turn-Zeitung* című lapban. Ebben angol és francia történelmi példákkal próbálta igazolni, hogy a burzsoázia osztályuralmának megdöntéséhez diktatúrára lesz szükség. Marx 1852. március 5-i válaszlevelében egyetértett vele, s megállapította, hogy „az osztályharc szükségszerűen a proletariátus diktatúrájához vezet”, amely átmenet lesz az osztály nélküli társadalom felé. Részletesen azonban nem dolgozta ki a proletárdiktatúra elméletét, s *A gothai program kritikájában* csak ennyit állapított meg: „A tőkés és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben a tőkés társadalom forradalmi úton kommunista társadalommá alakul át. Ennek megfelel egy politikai átmeneti időszak is, amelynek az állama nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája.”

Karl Kautsky (1854–1938) és Julius Martov (1873–1923) szocialista gondolkodók Leninnel vitázva egyaránt azt állították, hogy Marx számára a proletárdiktatúra nem egy konkrét politikai szervezet teljhatalmát jelentette, hanem mindössze egy társadalom osztálytartalmát. A burzsoázia uralma parlamentáris viszonyok közepette is „burzsoádiktatúra”, a proletariátusé pedig

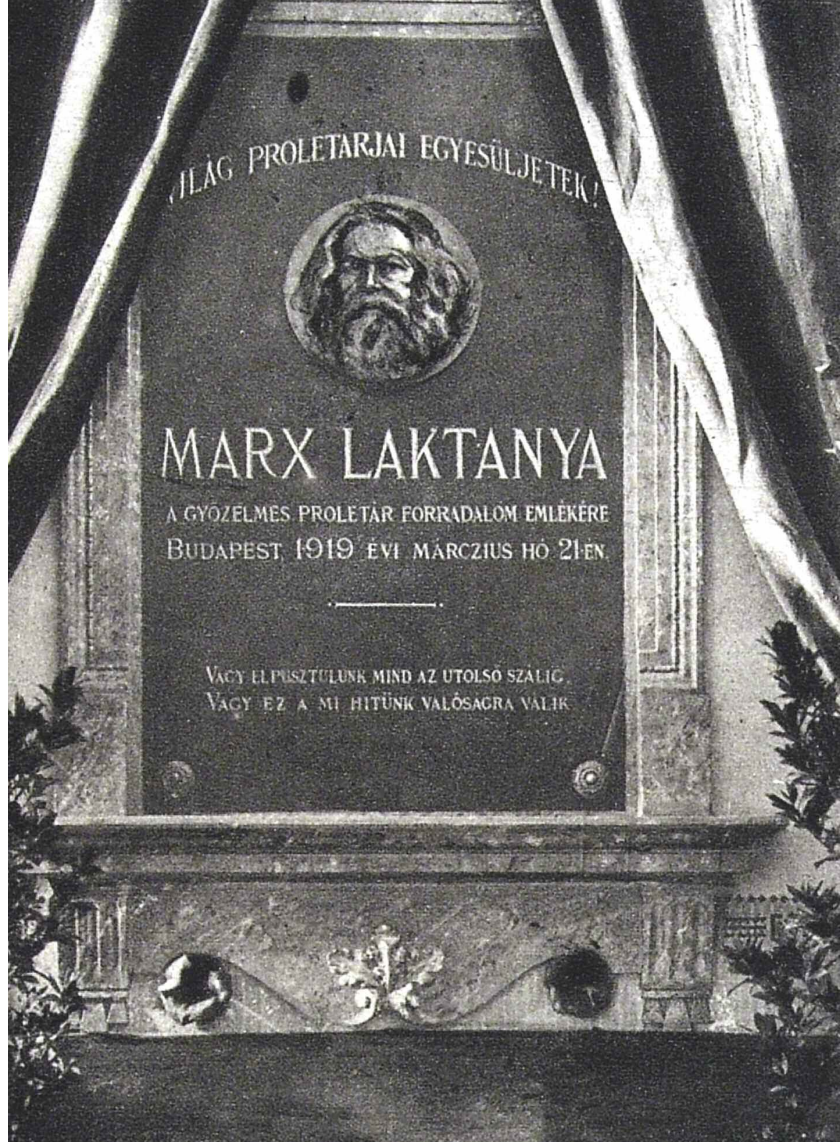
proletárdiktatúra lesz, akár erőszakmentesen, akár erőszakkal vezetik be. Kautsky ezt azzal támasztotta alá, hogy Marx és Engels proletárdiktatúrájának tartotta az 1871-es párizsi kommünt is, holott szabad választásokkal alakult meg, demokratikus elvek alapján.

A marxizmus megalapítói valójában alapos bírálatban részesítették a párizsi kommünt, amíg működött – véres leverése után azonban védelmükbe vették. *A polgárháború Franciaországban* című tanulmányában Marx azt írta róla, hogy „lényegében a munkásosztály kormánya volt, annak a harcnak a terméke, amelyet a termelő osztály az elsajátító osztály ellen vívott, az a végre felfedezett politikai forma, amelyben a

munka gazdasági felszabadítása lehetővé vált”. Engels pedig ugyanehhez a műhöz írt, 1891-es utószavában a proletariátus diktatúrájának nevezte.

Kissé meg is szépítették a valóságot: Marx kijelentette, hogy a kommün „tagjainak többsége természetesen munkás vagy a munkásosztály elismert képviselője volt”. Pontosabb lett volna úgy fogalmazni, hogy a tagok fele tartozott a munkásosztályhoz, a többi kistulajdonos és értelmiségi volt. Marx, majd őt követve Lenin is azt állította, hogy a kommün tagjai „munkásmunkabéért” látták el a közszolgálati tevékenységet. Valójában a kommün 6000 frankban maximálta alkalmazottjainak éves fizetését, ami négyszerese volt egy

**„AZ OSZTÁLYHARC SZÜKSÉGSZERŰEN A PROLETARIÁTUS
DIKTATÚRÁJÁHOZ VEZET.” (KARL MARX)**

A budapesti Marx Károly laktanyában létesített emléktábla a leleplezési ünnepségen. Csillag István alkotása, 1919

gokat) a piacgazdaság és a parlamentáris rendszer megdöntése nélkül, békés úton is el lehet érni.

Az Orosz Birodalom lakói azonban nem szerezhettek tapasztalatokat a szakszervezeti mozgalom és a parlamentáris küzdelmek eredményeiről. Ezért itt több követőre talált egy olyan szocialista mozgalom, amely hű maradt mind a régi célokhoz (a kapitalista piacgazdaság és a parlamentáris rendszer felszámolásához), mind a régi eszközökhöz (a felkeléshez és a diktatúrához). Vlagyimir Iljics Lenin (1870–1924) a régi, forradalmi diktátorok nyomdokai-ba lépve *Mi a teendő?* című tanulmányában kifejtette, hogyan kell a nép nevében diktatúrát gyakorolni a nép felett. A munkásosztály csak a „szakszervezeti tudatosság” szintjére tud eljutni, vagyis jobb bérért, kedvezőbb munkakörülményekért harcol, nem a kapitalista társadalmi rend megdöntéséért. A forradalmi tudatosságot ezért a munkásság „élsapatának”, forradalmi pártjának kell képviselnie. E forradalmi párt tagjaitól viszont Lenin azt követelte, hogy pártmunkát is végezzenek, amelyre a gyári munkásoknak kevéssé volt idejük és lehetőségük. Ennek következtében a „proletárok pártjának” nevezett bolsevik szociáldemokrata frakció értelmiségi hivatásos forradalmárok pártjává vált.

A proletárdiktatúra eszméje kulcsfontosságú volt Lenin számára: „*Olyan nagyfontosságú kérdés, hogy az, aki elveti vagy csak szavakban ismeri el, nem lehet a szociáldemokrata párt tagja.*” A proletariátus diktatúráját annak élcsapata, a párt gyakorolja, s aki „*csak valamelyest is gyengíti a proletariátus pártjának vasszervezetét – különösen a proletariátus diktatúrája idején –, az ténylegesen a burzsoáziát segíti a proletariátus ellen.*” A vasszervezettel irányított pártban pedig a vezető a végső szó, mert „*a történelem már régen megmutatta, hogy a nagy forradalmak harcuk során nagy embereket vetnek felszínre, és olyan tehetségeket fejlesztenek ki, amilyenek azelőtt lehetetlennek látszottak.*” Az „*igazság monopóliumától*”, amely a totalitárius gondolkodásmód jellegzetessége, Lenin gyorsan eljutott a totalitárius hatalom és a terror igazolásáig.

munkás évi átlagkeresetének, s megfelelt az ezredesek éves fizetésének.

Annyi bizonyos, hogy Marx és Engels nem tekintette a terrort a proletárdiktatúra nélkülözhetetlen eszközének. A terroron „*olyan emberek kormányzatát értjük – írta Engels Marxnak 1871. szeptember 4-én –, akik rémületet keltenek, pedig megfordítva, olyanok uralma ez, akik maguk vannak megrémülve. A terror nagyrészt haszontalan kegyetlenségekből áll, amelyeket olyan emberek követnek el önmaguk megnyugtására, akik maguk félnek.*” A terror szükségességét hangsúlyozó bolsevikokkal tehát aligha értettek volna egyet.

LENIN ÉS KÖVETŐI

A történelem nem igazolta az ortodox marxizmus tételeit. A kapitalista piacgazdaság fejlődésének és a szociális törvénykezésnek köszönhetően a proletariátus életszínvonala emelkedni kezdett. Ennek eredményeként a mun-

kások nagy része elfogadta a polgárság értékeit (család, tulajdon, vallás, hazafiasság), s életmódját is követendő példának tekintette. Európa országaiban egyre csökkent a forradalmi pártok támogatottsága. Nagy-Britannia munkásosztálya sohasem volt forradalmi, megelégedett a szakszervezeti mozgalommal és a választójog kiterjesztésével. Franciaországban Jean Jaurès követői úgy vélekedtek, hogy Marx híres kijelentésének dacára a munkásoknak igenis van hazájuk, érdemes bekapcsolódniuk a békés, parlamentáris politikai küzdelmekbe, az új világot pedig nem a republikánus rendszer megdöntésével, hanem annak továbbfejlesztésével kell megvalósítani. Németországban széles körökben terjedt Eduard Bernstein revizionizmusa. A szocialisták többsége lemondott a forradalmi eszközökről, az erőszakról, a felkelésről és a proletárdiktatúráról. Kiderült, hogy a mozgalom eredeti céljait (a társadalmi igazságosságot, a jobb élet- és munkakörülményeket, a nagyobb egyenlőséget és a politikai szabadságjo-

A terror hatásairól

BENJAMIN CONSTANT A FORRADALMI DIKTATÚRÁRÓL

„Amikor egyszerre ítélnék el egy bűnöst és egy ártatlant, akkor kétségkívül rettegés tölti el minden bűnös lelkét, akárcsak minden ártatlant. A bűnös megbüntetése azonban éppen elegendő lett volna annak érdekében, amire szükség volt. A bűnösök ugyanígy reszkettek volna akkor is, ha csak a bűnre sújtanak le. Amikor egyszerre pillantunk meg egy atrocitást és igazságszolgáltatást, óvakodnunk kell attól, hogy e két dolgot egy rettenetes egészé olvasszuk össze! [...]”

Azt állítják, hogy ezeknek az atrocitásoknak megvolt a maguk eredménye, s mivel a halál nem válogatott, mindenki reszketett. Igen, kétségkívül mindenki reszketett, csak hogy elegendő lett volna, ha csak valamennyi bűnös reszket, és megvádolt, de ki nem valatott nyolcvanéves öregeknek és tizenöt éves kislányoknak a kivégzésére nem volt szükség ahhoz, hogy az összeesküvéket megrémítsék.

Azt a következtetést vontam le, hogy a terrorból semmi jó sem származott. A terror oldalán ott voltak azok az eszközök, amelyekre minden kormánynak szüksége van, ezek azonban a terror nélkül is ott lettek volna, a terror pedig megrontotta és megmérgezte őket, amikor összekeveredett velük. [...] Megtévesztő dolog, hogy azért dicsérjük a terrort, mert leküzdötte azokat az akadályokat, amelyeket maga hozott létre [...] A kár, amit a terror okoz, helyrehozhatatlan, ha sikerül elterjeszteni azt az elgondolást, hogy minden olyan forradalomban terrorra van szükség, amely a szabadságot tűzte ki céljául.”

(*Des effets de la terreur [A terror hatásairól], röpirat, 1797*)

Proletárdiktatúra

LEXIKONCÍMSZÓ, 1976

A szocialista forradalommal hatalomra jutott munkásosztály kormányzati rendszere; a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet állama, a szocialista állam fejlődésének első szakasza; a munkásosztály más osztályokkal meg nem osztott hatalma. Diktatúra a nép ellenségeivel szemben, demokrácia a dolgozó tömegek számára. A diktatúrát a szocializmussal szemben álló osztályok, törekvések elnyomása, valamint a külső, imperialista beavatkozás elhárítása teszi szükségessé. Új módon diktatúra: az addig kizsákmányolt többségé a korábban kizsákmányoló kisebbség felett. Célja: a kizsákmányoló teljes felszámolása. Új módon demokratikus: a dolgozó többség számára igazi demokráciát biztosít; lehetővé teszi, hogy aktívan részt vegyen a társadalmi, gazdasági, politikai élet intézésében. [...]

A proletárdiktatúra különleges osztályszövetség a proletariátus és a dolgozók nem proletár rétegei között, olyan szövetség, amely a tőke ellen irányul; amelynek célja a tőke teljes kiküszöbölése, a burzsoázia ellenállásának és restaurációs kísérleteinek elfojtása, a szocializmus felépítése és megszilárdítása. E szövetségben a vezető szerep a munkásosztályé. A vezető szerep a proletárdiktatúrában állami formát ölt. A hatalom politikai alapja a munkás-paraszt szövetség. A különböző államhatalmi funkciókat nemcsak a munkásosztály képviselői tölthetik be, de a munkásosztály vezető szerepe, politikájának érvényre juttatása elengedhetetlen követelmény. A szocializmus építése során szélesedik a szövetségesek tábora, kialakul a társadalom szocialista tartalmú erkölcsi-politikai egysége. A proletárdiktatúra rendszerében a fő vezető és irányító erő a munkásosztály élcsapata, a kommunista párt.

(*Munkásmozgalom-történeti Lexikon, 1976, Kossuth Könyvkiadó*)

Lenin teóriája

DEMOKRÁCIA ÉS DIKTATÚRA

„Ti megsértettétek a szabadságot, az egyenlőséget, a demokráciát – kiáltják nekünk mindenfelől, és arra hivatkoznak, hogy alkotmányunkban a munkás és paraszt nem egyenlő, hogy az alkotmányozó gyűlést szétkergettük, hogy erőszakkal elvesszük a gabonafelesleget stb. Erre azt feleljük: nem volt még olyan állam a világon, amely annyit tett volna a dolgozó parasztságot évszázadok óta kínzó tényleges egyenlőtlenség, tényleges rabszolgaság megszüntetése érdekében, mint a miénk. De sohasem fogjuk elismerni a spekuláns paraszt egyenlőségét, mint ahogy nem ismerjük el a kizsákmányoló és a kizsákmányolt, a jólakott és éhező »egyenlőségét« sem, mint ahogy nem ismerjük el az előbbi szabadságát az utóbbi kifosztására. És azokkal a művelt emberekkel, akik nem akarják megérteni ezt a különbséget, úgy fogunk bánni, mint a fehérhárdistákkal, még ha demokratáknak, szocialistáknak, internacionalistáknak, Kautskyknak, Csernovoknak, Martovoknak nevezik is magukat. [...]”

A szocializmus az osztályok megszüntetése [...] Az osztályok a

proletárdiktatúra korszakában megmaradtak és megmaradnak. Ha majd az osztályok eltűnnek, nem lesz szükség diktatúrára. De a proletariátus diktatúrája nélkül az osztályok nem tűnnek el. [...] A proletariátus szempontjából csak így tehető fel a kérdés: melyik osztály elnyomásától való szabadság? Melyik osztálynak melyik osztállyal való egyenlősége? Demokrácia a magántulajdon talaján vagy pedig a magántulajdon eltörléséért folytatott harc alapján? [...]

Azt az elemi igazságot, hogy az egyenlőség burzsoá demokratikus fogalma egészen más, mint szocialista fogalma, folytonosan elfelejtik. De ha ezt nem felejtjük el, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a proletariátus a burzsoázia megdöntésével döntő lépést tesz az osztályok megszüntetése felé, és hogy ezt befejezze, a proletariátusnak tovább kell folytatnia osztályharcát, fel kell használnia az államhatalom apparátusát, és a harc, a befolyásolás, a ráhatás különböző módszereit kell alkalmaznia a megdöntött burzsoáziával és az ingadozó kispolgársággal szemben.”

(*Lenin: Gazdaság és politika a proletárdiktatúra korszakában, 1919*)

Proletariátus és diktatúra

BERTRAND RUSSELL LÁTLELETE

Az 1920-ban Oroszországba látogató angol filozófus a következőket állapította meg: „Oroszország barátai itt úgy vélik, hogy a proletariátus diktatúrája mindössze a képviseleti kormányzás új formája, melyben csak a dolgozó férfiaknak és nőknek van szavazatuk. [...] Azt hiszik, hogy a proletariátus proletariátust jelent, de a diktatúra nem egészen jelent diktatúrát. Ennek az ellenkezője igaz. Amikor egy orosz kommunista diktatúráról beszél, szó szerint érti, de amikor a proletariátusról beszél, átvitt értelemben használja a szót. A proletariátus osztályöntudatos részét érti rajta, vagyis a kommunista pártot. Olyan emberekre gondol, akik nem proletárok, mint Lenin [...], de helyesen gondolkoznak, és kizárja a proletárok közül azokat a bérmunkásokat, akik nem helyesen gondolkoznak, és a burzsoázia lakójainak nevezi őket.”

(*The Practice and Theory of Bolshevism. London, 1920, George Allen & Unwin.*)

Leszek Kołakowski (1927–2009) lenygel filozófus az alábbiakban foglalta össze a proletárdiktatúra lenini értelmezésének következményeit. A hatalom megszerzése után a marxista párt nyugodtan figyelmen kívül hagyhatja az éretlen tömegek akaratát. „Sőt, ezt meg is kell tennie, különben elárulná történelmi küldetését. [...] A proletár tudatosságnak efféle koncepciója szerint a szellem felett gyakorolt diktatúra teljesen igazolható: a párt valójában jobban tudja a társadalomnál, melyek a

társadalom valódi (vagyis nem az empirikus) kívánságai, érdekei és gondolatai. Ha pedig a párt szelleme egyetlen vezetőben testesül meg – mint a társadalmi egység legmagasabb rendű kifejeződésében –, akkor el is jutottunk a végső egyenletig: igazság = proletár tudatosság = marxizmus = a párt ideológiája = a pártvezetők ideológiája = a főnök döntései. Az elmélet, amely a proletariátust kiváltságokkal ruházta fel a megismerés terén, abban a kijelentésben kulminál, hogy Sztálin elvtárs sohasem téved.”

Vajon mi lesz, ha egy munkás komolyan veszi a proletárdiktatúra tanítását, és megpróbál beleszólni a kormányzat tevékenységébe? Nem sok ilyen eset volt, a munkásság ugyanis gyorsan felismerte, hogy itt elsősorban felette gyakorolnak hatalmat, az ő érdekeire hivatkozva, és többségük bölcsen vagy megfélemlítve hallgatott. 1919 áprilisának elején azonban a magyar katonák és munkások számára ez még nem volt világos, és egy tüntetés során „balról” kritizálták a Lenin magyar tanítványai által létrehozott Tanácsköztársaságot. Kun Béla ekkor kijelentette, hogy nemcsak a burzsoázia ellen kell fellépni, „de a proletariátus ama rétegeivel szemben is, amelyek deklasszálódtak”. Borsányi György legendás Kun Béla-életrajzából

„A PÁRT VALÓJÁBAN JOBBAN TUDJA A TÁRSADALOMNÁL, MELYEK A TÁRSADALOM VALÓDI KÍVÁNSÁGAI, ÉRDEKEI ÉS GONDOLATAI.” (LENINT IDÉZVE LESZEK KÓLAKOWSKI)

A proletárdiktatúra mellett tüntető szocialista diákok egy múzeumkerti ifjúmunkásgyűlésen, 1919. március-április

binus diktatúrának nevezték el, bár mind a kortársak, mind a francia történészek rendkívül ritkán használták e szóösszetételt. Ennek okát könnyen felismerhetjük, ha összehasonlítjuk Albert Mathiez francia történész *A francia forradalom* című könyvének eredeti és magyarra fordított tartalomjegyzékét. A francia kötetben a harmadik rész alcíme *La Terreur (A terror)*, az 1957-es magyar kiadásban azonban ez az alcím *A jakobinus diktatúrára* szelődött. Vagyis a jakobinus diktatúra és a proletárdiktatúra fogalma egyaránt arra használható, hogy demokratikusabb színben lehessen feltüntetni egy-egy terrort alkalmazó politikai rendszert, hiszen a korábban elnyomott többség sújt le vele az egykori elnyomókra.

Ha áttekintjük, hogy mit is írtak a marxizmus klasszikusai a proletárdiktatúráról, csak meglepően rövid, nem különösebben kifinomult és meglehetősen kidolgozatlan értekezéseket találhatunk. Gyakorlati szempontból azonban a proletárdiktatúra tanítása rendkívül sikeres és rugalmasan használható ideológiai segédeszköznek bizonyult: ha meg kellett félemlíteni egy társadalmat, hivatkozhattak rá, de ha ilyesmire éppen nem volt szükség, meg is lehetett feledkezni róla. A kelet-európai, kommunista irányítás alatt álló országokban lehetőleg minél ritkábban emlegették. Bizonyos nyugat-európai körökben viszont egészen a 20. század közepéig nagyon komolyan vették. Különösen a baloldali franciák, akik a nagy múlt illúzióját sugalló forradalmi diktatúra emlékéit a nemzeti örökség részének tekintették.

Azt a rendszert, amelyet Magyarországon 1919 tavaszán a szociáldemokrata és kommunista politikusok létrehozottak, sokat idézett márciusi kiáltványukban „a proletárság diktatúrájának, a munkások és földművesszegények uralmának” nevezték. A proletárok azonban csekély támogatásban részesítették a kormányt, s Kun Béla a bukás idején keserűen a szemükre is hányta, hogy nem áldozták fel magukat a rendszer védelmében: *„Szerettem volna, hogy a proletáriátus barikádokon harcolt volna, szerettem volna, ha a proletáriátus kiment volna, hogy inkább meghal, de nem hagyja ott az uralmát.”*

Búcsúzásként pedig kijelentette, hogy *„ennek a proletáriátusnak, elvtársaim, a burzsoázia legkíméletlenebb, legkegyetlenebb diktatúrájára van szüksége, hogy megtanuljon forradalmi lenni.”*

Hogyan nevezzük azt a rendszert, amelyről vezetője elismerte, hogy nem részesült a proletáriátus támogatásában? A kortársak az orosz „szovjet” szó tükörfordításával „tanács hatalomnak” nevezték, bár a különböző, népi tanácsok itt is ugyanolyan csekély hatalommal rendelkeztek, mint Oroszországban. A Horthy-korszakban sokan „a magyar kommün” néven emlegették, minden bizonnyal a párizsi kommün mintájára. Csakhogy a „kommün” szó eredetileg egy város önkormányzatát jelentette franciául, s egy egész ország állami berendezkedésére aligha alkalmazható. A második világháború után az 1919-es elnevezés (Magyarországi Tanácsköztársaság) módosított változatát használták Magyar Tanácsköztársaság formában. A rendszer diktatórikus jellegére ez az elnevezés nem utal. A „magyar” jelző hazafiasabb hangzású, mint a pusztán földrajzi helyre utaló „magyarországi”, a „köztársaság” pedig a szélesebb közönség által gyakorolt, demokratikusabb hatalomgyakorlás eszméjét idézi fel.

Az 1989-es rendszerváltás után újra elterjedt a proletárdiktatúra név. Használói ezzel a rendszer erőszakos jellegét hangsúlyozhatták, és arra is hivatkozhattak, hogy Kun Béla és társai is így nevezték ezt az államformát. Csakhogy ezzel újra a nagyipari munkássággal hoztuk kapcsolatba azt a rendszert, amely a munkásokat ugyanúgy elnyomta, mint a társadalom többi részét.

Száz év elteltével itt lenne az ideje, hogy végre „néven nevezzük a gyereket”, s ne próbáljuk vitatható elnevezésekkel kedvezőbb színben feltüntetni. Ezt a rendszert egyetlen kontinensen sem sikerült demokratikus eszközökkel létrehozni. A kommunista pártok hatalmi vákuumokat kihasználva, többkevesebb fegyveres erőszakkal jutottak hatalomra, s mivel nem voltak képesek társadalmi támogatást biztosítani rendszerüknek – még a proletáriátus körében sem, amelyre oly sokat hivatkoztak –, kizárólag a terror eszközével, a társadalom megfélemlítésével vagy pedig egy kommunista nagyhatalom fegyveres támogatásával maradhattak hatalmon. Amint felhagytak a terrorral vagy megszűnt a külső támogatás, a rendszer összeomlott.

Nevezzük tehát annak, ami volt: kommunista diktatúrának. ♦

azt is megtudhatjuk, mit mondott a tüntetés kapcsán Kunfi Zsigmondnak: *„Azt én Taknyos Jánostól nem teszem függővé, hogy milyen lesz a magyarországi proletáriátus sorsa.”* Vagyis aki elfogadja a párt irányítását, az öntudatos proletár, aki nem, az „Taknyos Jánossá” válva „deklasszálódott”.

EGY SZAKKIFEJÉZÉS SIKERE

A marxista-leninista történészek körében a proletárdiktatúra elnevezés használhatóságát nem lehetett megkérdőjelezni. Még történelmi előzményei is hasonló elnevezéseket kaptak: az 1793–1794-es francia forradalmi kormányzatot például a szovjet történészek jako-